

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
SAIKOLOJIA YA ELIMU NA KUNASIHI

661

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2004

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A, B na C.
2. Jibu maswali yote katika Sehemu A na maswali mawili kutoka katika sehemu B na Swali moja kutoka sehemu C.

maktaba.tetea.org

1. Oanisha mawazo kutoka ORODHA B na yale yaliyoko kwenye ORODHA A kwa kuandika herufi ya jibu sahihi kando ya namba ya kipengele cha swali.

(i) Mambo yanayoendana na makuzi ya kimaono – Jibu sahihi ni H: Kujenga woga, hasira, wivu, upendo, na msimamo.

(ii) Hatua ya ukuaji inayoambatana na mabadiliko makubwa ya kimwili, kitabia, kiakili, kimaono na kijamii – Jibu sahihi ni D: Kijana mwenye umri wa miaka 12 hadi balehe.

(iii) Kiwango cha hisa ya akili zaidi ya 139 – Jibu sahihi ni A: Mtoto mwenye uwezo unaohusiana na kiwango cha kipaji maalumu.

(iv) Kuathirika kiakili kunakosababisha akili ya mtoto kutoongezeka kulingana na umri wake wa kuzaliwa – Jibu sahihi ni E: Mtoto mwenye uwezo unaohusiana na kiwango cha akili ya juu zaidi.

(v) Mtoto azaliwao anaweza kurithi magonjwa kutoka kwa wazazi au vizazi vya wazazi wake – Jibu sahihi ni G: Malaria, kuhara damu, kipindupindu.

(vi) Makuzi ya kimwili, kiakili, kimaono, kihisia, kijamii na kitabia – Jibu sahihi ni I: Makuzi ya kimwili.

2. Fafanua kwa ufupi kanuni ya matokeo katika kujifunza.

Kanuni ya matokeo ni dhana ya kwamba mwanafunzi hujifunza vizuri zaidi endapo tendo la kujifunza linazalisha matokeo chanya au ya kuridhisha. Hii inamaanisha kuwa kama mwanafunzi anapokea motisha au anahisi furaha kutokana na kile alichojifunza, atakuwa na hamasa zaidi ya kujifunza tena. Kwa upande mwingine, matokeo hasi huweza kupunguza motisha ya kujifunza.

3. Andika vipindi vitatu vya mazingira ya ukuaji wa mtoto.

Kipindi cha kwanza ni kipindi cha ujauzito ambacho huanzia wakati mimba inatungwa hadi kuzaliwa kwa mtoto. Kipindi hiki ni muhimu kwa ukuaji wa awali wa viungo vya mwili na mfumo wa fahamu.

Kipindi cha pili ni kipindi cha utotoni ambacho huanzia kuzaliwa hadi miaka sita. Katika kipindi hiki, mtoto hupitia ukuaji mkubwa wa kihisia, kimwili na kijamii.

Kipindi cha tatu ni kipindi cha utineja kinachoanza miaka ya balehe hadi ujana. Katika kipindi hiki, mabadiliko ya kimwili, kihisia, kijamii na kisaikolojia huongezeka kwa kasi.

4. Nini maana ya haiba kisaikolojia?

Haiba kisaikolojia ni mkusanyiko wa tabia, mitazamo, hisia na namna ya kufikiri inayomtofautisha mtu mmoja na mwingine. Haiba huathiriwa na kurithi, mazingira ya mtu, malezi na uzoefu wa maisha. Kila mtu ana haiba ya kipekee ambayo huonekana katika mwenendo wake wa kila siku.

5. Andika mambo matatu yanayoweza kusababisha mwanafunzi kukumbuka mambo aliyofundishwa.

Jambo la kwanza ni kurudia mazoezi mara kwa mara. Kadri mwanafunzi anavyorudia jambo fulani, ndivyo ndivyo anavyoweza kulikumbuka kwa urahisi.

Jambo la pili ni hali nzuri ya kihisia wakati wa kujifunza. Ikiwa mwanafunzi alikuwa katika hali ya furaha au utulivu wakati wa kujifunza, nafasi ya kukumbuka kile alichojifunza huongezeka.

Jambo la tatu ni matumizi ya zana na vielelezo halisi katika ufundishaji. Mwanafunzi akiona, kugusa au kufanya majaribio, huweza kukumbuka maudhui hayo kwa muda mrefu zaidi.

6. Eleza tofauti iliyo kati ya motisha-shauku na motisha-kishawishi.

Motisha-shauku ni msukumo wa ndani unaomfanya mwanafunzi kujifunza kwa sababu ya kupenda kujifunza, bila kushurutishwa na mtu mwingine. Mwanafunzi hujisikia furaha au kuridhika pindi anapojifunza.

Motisha-kishawishi ni msukumo wa nje unaomtia mwanafunzi nguvu ya kujifunza kwa sababu ya zawadi, adhabu au matarajio ya mtu mwingine. Mfano ni mwanafunzi anayesoma ili apate zawadi kutoka kwa mzazi.

7. Andika nyanja tatu za malengo ya kielimu kama zilivyobainishwa na mtaalamu Bloom (1959).

Nyanja ya kwanza ni nyanja ya kiakili ambayo hushughulika na maarifa, uelewa, matumizi ya maarifa, uchanganuzi, uundaji na tathmini.

Nyanja ya pili ni nyanja ya kihisia ambayo huhusisha mabadiliko ya mitazamo, maadili, mapendeleo na hisia za mwanafunzi.

Nyanja ya tatu ni nyanja ya kimitendo au kiutendaji ambayo huhusisha uwezo wa mwanafunzi kutumia stadi au ujuzi kwa vitendo, kama vile kuandika, kucheza au kuchora.

8. Bainisha aina tatu za kujifunza.

Aina ya kwanza ni kujifunza kwa kuiga ambapo mwanafunzi anajifunza kwa kuangalia na kuiga matendo ya wengine.

Aina ya pili ni kujifunza kwa uzoefu ambapo mwanafunzi anashiriki moja kwa moja katika shughuli na kupata uelewa kupitia vitendo.

Aina ya tatu ni kujifunza kwa kufanya majaribio na makosa ambapo mwanafunzi hujaribu kitu, kujifunza kutokana na makosa yake na kurekebisha ili kufanikisha.

9. Fafanua na eleza kwa ufupi aina tatu za uhawilishaji wa mafunzo.

Aina ya kwanza ni uhawilishaji chanya ambapo maarifa au stadi zilizojifunzwa awali husaidia kujifunza stadi mpya kwa urahisi.

Aina ya pili ni uhawilishaji hasi ambapo maarifa ya awali yanazuia au kupunguza ufanisi wa kujifunza jambo jipya.

Aina ya tatu ni uhawilishaji usio wa moja kwa moja ambapo maarifa ya awali hayaonekani kusaidia au kuathiri moja kwa moja mafunzo mapya lakini bado hutoa msingi wa fikra pana.

10. Eleza njia tatu zinazoweza kutumiwa na mwalimu katika kutoa ushauri kwa mtu au watu.

Njia ya kwanza ni ushauri wa ana kwa ana. Katika njia hii, mwalimu hukutana na mwanafunzi mmoja mmoja katika mazingira ya utulivu na faragha. Hii husaidia mwanafunzi kufunguka kwa uhuru na kueleza matatizo yake. Mwalimu naye hupata nafasi ya kumshauri kwa undani kulingana na mahitaji binafsi ya mwanafunzi husika.

Njia ya pili ni ushauri wa vikundi. Njia hii hutumiwa pale ambapo tatizo linawahusu wanafunzi zaidi ya mmoja au kundi la wanafunzi. Mwalimu hukutana na kundi hilo na kujadili suala linalowakabili kwa pamoja. Faida ya njia hii ni kuwa wanafunzi hupata mtazamo mpana kutokana na uzoefu wa wenzao na michango ya kila mshiriki.

Njia ya tatu ni ushauri wa darasani. Mwalimu hutoa ushauri wa jumla kwa wanafunzi wote wakati wa masomo au muda wa malezi. Hii husaidia kuwaandaa wanafunzi kiakili, kijamii na kitabia hata kabla ya matatizo kujitokeza. Ni njia nzuri ya kujenga maadili na kuzuia matatizo kabla hayajatokea.

11. Eleza matokeo sita ya mabadiliko ya kukua yajitokezayo wakati kijana anapoifikia hatua ya kubalehe.

Matokeo ya kwanza ni mabadiliko ya kimwili kama vile kuota nywele sehemu za siri, kubadilika kwa sauti kwa wavulana, kuongezeka kwa urefu na uzito wa mwili.

Matokeo ya pili ni kuongezeka kwa hamu ya kingono kutokana na mabadiliko ya homoni mwilini. Vijana huanza kujitambua kimwili na kihisia.

Matokeo ya tatu ni mabadiliko ya kihisia ambapo kijana huweza kuwa na hisia kali kama hasira, huzuni au furaha ya kupita kiasi bila sababu kubwa.

Matokeo ya nne ni kupenda uhuru ambapo kijana hupenda kufanya maamuzi yake mwenyewe na hutaka kujitenga na uangalizi wa wazazi au walimu.

Matokeo ya tano ni kuathiriwa kwa urahisi na makundi rika. Vijana huiga mwenendo wa marafiki zao hata kama ni mbaya au hatari.

Matokeo ya sita ni kuanza kuwa na mwelekeo wa maisha, kijana huanza kutafakari mustakabali wake na kutafuta jibu la "mimi ni nani?" hali hii huathiri sana tabia na maamuzi ya kijana.

12. (a) Nini maana ya kusahau?

Kusahau ni hali ya mtu kushindwa kuweza kuleta katika kumbukumbu maarifa, ujuzi au taarifa alizojifunza hapo awali. Ni kupotea au kufifia kwa kumbukumbu ambazo awali zilikuwepo kwenye akili ya mtu.

(b) Katika hali ya kufundisha na kujifunza, eleza njia za kuweza kupunguza kasi ya mwanafunzi kusahau mambo aliyofundishwa.

Njia ya kwanza ni kurudia maudhui mara kwa mara. Mwanafunzi anapofanya mazoezi ya kujirudia anaimarisha kumbukumbu ya alichojifunza.

Njia ya pili ni kutumia zana za kufundishia kama vielelezo, picha, video au vifaa halisi ili kufanya maarifa yaweze kubaki akilini kwa njia ya kuona na kugusa.

Njia ya tatu ni kuhusisha maarifa mapya na maarifa ya zamani kwa kutumia mfano au kulinganisha. Hii husaidia mwanafunzi kuelewa zaidi na kukumbuka kiurahisi.

Njia ya nne ni kujenga mazingira mazuri ya kihisia wakati wa kujifunza. Wanafunzi wanaojifunza wakiwa na furaha au utulivu hukumbuka kwa muda mrefu zaidi.

13. Eleza sifa nne ambazo mtoto wa miaka 6 hadi 11 anazo nazo, na ambazo humtofautisha yeye na mtoto wa miaka 2 hadi 5.

Sifa ya kwanza ni uwezo wa kufikiri kwa mantiki zaidi. Mtoto wa miaka 6 hadi 11 anaweza kuchanganua jambo, kuelewa sababu na kutambua muktadha wa hali. Mtoto wa miaka 2 hadi 5 hufikiria kwa kutumia picha na hisia zaidi.

Sifa ya pili ni uwezo wa kufanya kazi kwa makundi au kushirikiana na wengine kwa ufanisi zaidi. Watoto wa miaka 6 hadi 11 huanza kujifunza kufanya kazi ya pamoja kwa mpangilio na kufuata maagizo.

Sifa ya tatu ni kukuza uhusiano wa kijamii kwa kiwango kikubwa zaidi. Mtoto wa umri huu huanza kuwa na marafiki wa kudumu na kujenga uhusiano wa kijamii kwa misingi ya maslahi ya pamoja.

Sifa ya nne ni uwezo wa kujitawala au kujidhibiti. Mtoto wa miaka 6 hadi 11 ana uwezo mkubwa wa kudhibiti hisia na mienendo yake ukilinganisha na mtoto wa miaka 2 hadi 5 ambaye hutawaliwa zaidi na mihemko ya papo kwa papo.

14. (a) Nini maana ya madawa ya kulevya?

Madawa ya kulevya ni kemikali au vitu vinavyotumika vibaya na kusababisha utegemezi wa kisaikolojia au kimwili kwa mtumiaji wake. Huathiri utendaji wa akili, hisia na mwili na mara nyingi husababisha uharibifu wa afya na tabia.

(b) Eleza mambo tisa ambayo yakitekelezwa kikamilifu yanaweza kupunguza au kuondoa tatizo la utumiaji wa madawa ya kulevya nchini Tanzania.

Jambo la kwanza ni kutoa elimu ya madhara ya madawa ya kulevya katika shule na jamii.

Jambo la pili ni kuwa na sheria kali zinazodhibiti usambazaji na matumizi ya madawa ya kulevya.

Jambo la tatu ni kutoa tiba na msaada wa kisaikolojia kwa waathirika.

Jambo la nne ni kuwawezesha vijana kwa kuwapa ajira au shughuli mbadala ili kuepuka vishawishi.

Jambo la tano ni kuwa na klabu za vijana shuleni zinazopinga matumizi ya madawa.

Jambo la sita ni kushirikisha viongozi wa dini na jamii katika kampeni za uhamasishaji.

Jambo la saba ni kuzuia uingizwaji wa madawa ya kulevya mipakani kwa udhibiti mkali.

Jambo la nane ni kutoa semina na makongamano ya kijamii yanayoelimisha juu ya hatari ya dawa hizo.

Jambo la tisa ni kusaidia familia kuwa karibu na watoto wao na kujenga misingi ya maadili bora.

15. (a) Nini maana ya adhabu?

Adhabu ni hatua inayochukuliwa kwa mtu au mwanafunzi kwa lengo la kurekebisha au kuzuia tabia isiyojaa. Ni njia ya nidhamu inayomsaidia mwanafunzi kuelewa makosa na kubadilika.

(b) "Utoaji wa adhabu kwa wanafunzi katika mazingira ya kufundishia na kujifunza una dosari." Eleza dosari hizo na pendekeza njia mbadala ambazo ni sahihi katika mazingira hayo.

Dosari ya kwanza ni kumdhaliisha mwanafunzi mbele ya wenzake hali inayopunguza kujiamini na kujenga hofu ya kujifunza.

Dosari ya pili ni kuchochea hasira, chuki au uasi kwa mwalimu au mfumo wa elimu.

Dosari ya tatu ni kuvuruga uhusiano kati ya mwalimu na mwanafunzi na hivyo kushusha ari ya kujifunza.

Njia mbadala ni kutoa motisha chanya badala ya adhabu, mfano kutoa pongezi kwa tabia nzuri. Njia nyingine ni ushauri wa kina kwa mwanafunzi, kumweleza makosa yake na kumsaidia kurekebisha. Pia kuweka sheria za darasani kwa pamoja na kuwa na nidhamu ya upendo ni njia bora za kurekebisha tabia bila adhabu.

16. Eleza umuhimu wa kutoa ushauri na nasaha kwa wanafunzi wa shule ya msingi, hususan wale wenye matatizo ya kielimu na kifamilia.

Ushauri na nasaha huwasaidia wanafunzi kuelewa na kukabiliana na changamoto zao za kitaaluma au za kifamilia. Kwa mfano, mwanafunzi mwenye matatizo ya kifamilia anaweza kupata utulivu wa kihisia na ari ya kujifunza baada ya kupokea ushauri. Husaidia pia kuongeza ufanisi wa kitaaluma kwa kuwasaidia kupanga ratiba, kudhibiti msongo wa mawazo na kujiamini. Kwa wanafunzi wa shule ya msingi, huu ni msaada muhimu kwa sababu bado wako katika hatua ya ukuaji wa kiakili na kihisia.